

Institutionalisering van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving

René Orij en Saskia de Bruijn

SAMENVATTING Maatschappelijke ondernemingsverslaggeving (MOV) heeft zijn plaats gevonden en ontleent bestaansrecht aan het afleggen van verantwoording aan de maatschappij. Dat suggereert dat er een verband bestaat tussen onderneming en maatschappij. In dit onderzoek wordt dat verband beschreven, meer specifiek tussen de omvang van MOV en economische instituties. Dit artikel vult het begrip economische instituties in met marktvrijheid en corporate governance systemen. De resultaten suggereren een negatief verband tussen MOV en marktvrijheid en een diffuus verband tussen MOV en corporate governance systemen. Hiermee wordt verondersteld dat MOV deels is geïnstitutionaliseerd, ofwel dat ondernemingen ten minste blijf geven van het besef van die institutionalisering.

RELEVANTIE VOOR DE PRAKTIJK MOV is inmiddels onderdeel van de externe jaarverslaggeving door ondernemingen. Wat willen ondernemingen met MOV bereiken? Verschillende doelen blijken legitiem. Of MOV nu onderdeel is van een op aandeelhouderswaarde gerichte MOV-strategie of dat gepoogd wordt aan brede maatschappelijke verwachtingen te voldoen. Vooral voor de multinationale onderneming is dit onderzoek interessant, omdat verschillen tussen landen van invloed zijn op de MOV-strategie. Daarnaast zijn de hier bestudeerde instituties in beweging, waarmee ondernemingen ook rekening kunnen houden; hoe om te gaan met een veranderende (internationale) samenleving. Voor regelgevers kan dit onderzoek bijdragen aan het begrip over het nut van verslaggeving voor MOV.

1 Inleiding

Maatschappelijke verslaggeving is het deel van ondernemingsverslaggeving waarin de onderneming maatschappelijke en milieutechnische prestaties toont om verantwoording af te leggen aan de maatschappij. Dit artikel bevat een kwantitatief empirisch onderzoek naar maatschappelijke determinanten van MOV. Met maatschappelijke determinanten worden hier instituties bedoeld. Instituties die mogelijke verklaringen geven voor het niveau van MOV zijn economische, sociale en politieke instituties. Een onderzoek naar alle drie de typen institutionele

determinanten past niet bij de omvang van dit artikel. Dit artikel beperkt zich tot de economische instituties.

Instituties bestaan in formele en informele vorm. Formele instituties zijn wetten en regels. Informele instituties zijn abstracte grenzen van menselijk gedrag. Om gedrag van ondernemingen te analyseren, is gekozen om informele instituties te onderzoeken, omdat dan van vrijwilligheid in keuzes omtrent gedrag kan worden uitgegaan.

Verbanden tussen niveaus van MOV en de institutionele omgeving worden verklaard aan de hand van een systeemtheoretisch kader. Dat kader bevat twee theorieën: stakeholdertheorie en legitimiteitstheorie. Uit deze theorieën worden hypothesen gedestilleerd, die suggereren dat er verbanden bestaan tussen niveaus van MOV en economische institutionele grootheden. Volgens zowel de stakeholdertheorie als de legitimiteitstheorie kan de maatschappij in zijn geheel sociaal gericht zijn. De invloed hiervan zou een verband suggereren tussen nationale institutionele grootheden en ondernemingsgrootheden op sociaal vlak. De hypothesen worden getoetst aan de hand van een economisch-institutioneel regressiemodel.

Als probleemstelling wordt het volgende gesteld: welk verband bestaat er tussen de maatschappelijke verslaggeving en economische instituties op basis van maatschappijgerelateerde motieven?

De opbouw van dit artikel is als volgt. Eerst volgt een korte uiteenzetting van eerder verschenen publicaties over instituties en MOV, gevolgd door methodologie van onderzoek naar MOV, gecombineerd met de specifieke onderzoeksmethode in dit artikel. Vervolgens wordt het theoretisch kader gepresenteerd en daaruit worden hypothesen afgeleid. De resultaten van het onderzoek en de toetsing van de hypothesen volgen daarop. Het artikel wordt afgesloten met conclusies.

2 Voorafgaande publicaties

Het vakgebied van de MOV valt onder de externe verslaggeving (Deegan en Unerman, 2006), maar heeft ook banden met de strategische managementliteratuur (Ullmann, 1985). Er is een grote 'body of literature' waarvan een deel hier wordt besproken. Dat zal in delen gebeuren: eerst een overzicht van artikelen die de nadruk leggen op de gebruikte theorieën, daarna worden artikelen besproken die verbanden leggen tussen de gebruikte theorieën, institutionele variabelen en MOV. Aan het einde van de paragraaf wordt kort ingegaan op het onderzoek naar institutionele determinanten in onderzoek in andere vakgebieden.

Ullmann publiceert in 1985 een artikel over de determinanten van MOV. Hij stelt dat er geen heldere theorie is die de vastgestelde verbanden tussen MOV en strategische ondernemingskenmerken kunnen verklaren, maar hij geeft daartoe wel een voorzet in de richting van stakeholdertheorie. Hij doet ook een poging om MOV te koppelen aan financiële ondernemingskenmerken. In de jaren daarna publiceren verschillende auteurs over het verband tussen financieel rendement en MOV in de accountingliteratuur, zoals Roberts (1992) en Gray, Owen en Maunders (1988). De laatste auteurs leggen een basis voor het gebruik van legitimiteitstheorie voor de verklaring van MOV.

Adams et al. (1998) passen legitimiteitstheorie toe in hun verklaring van MOV. Zij onderzoeken ondernemingskenmerken en verschillen tussen landen. Zij stellen verschillen tussen landen vast die invloed hebben op MOV. Ze verklaren die verschillen door verschillende omgang met legitimiteitsvraagstukken tussen landen. Hier komen voor het eerst de instituties aan bod. Adams et al. (1998) noemen marktvrijheid als overheidsideologie als economische institutie, cultuur als sociale institutie en milieu- en arbeidswetgeving als politieke institutie. Deze worden door hen gekoppeld aan legitimiteitstheorie. Grootte van de onderneming en branche blijken van invloed te zijn op MOV in het kader van legitimerend gedrag.

Het door Adams et al. (1998) veronderstelde verband tussen economische instituties en MOV gaat via de overheidsideologie omtrent marktvrijheid. Zij stellen dat ondernemingen die zich voorbeeldig gedragen proberen de overheid af te houden van vrijheidsbeperkende maatregelen in de vorm van wetgeving die marktvrijheid kan beperken. Maar de stap daarvoor, de perceptie van marktvrijheid die verstoord kan worden is een informele institutie. Newson en Deegan (2002) koppelen verschillen tussen landen en MOV via de invloed van cultuur op legitimerend gedrag. Cultuur is een sociale institutie. Van der Laan Smith et al. (2005) toetsen een combinatie van cultuur als verklarende sociale institutie en verschillen in corporate governance. Die laatste zijn in hun visie gerelateerd aan het rechtssysteem; continentaal recht of common law. Het rechtssysteem zou bepalend zijn voor de stijl van corpo-

rate governance in een land en dat is daarmee een economische institutie. Continentaal recht is stakeholdergericht. Common law zou zorgen voor een stijl van corporate governance die shareholdergericht is. In het kader van stakeholdertheorie zou dat betekenen dat er tussen landen verschillen bestaan over de omgang met stakeholders.

Simnett et al. (2009) gebruiken het rechtssysteem als bepalende factor om de verschillen in stakeholderbenadering bij de verificatie van MOV te verklaren. Zij stellen dat continentaal recht gelieerd is aan communitaristische en common law aan contractaristische samenlevingen. Die begrippen worden in de theoriebespreking verder uitgewerkt.

In MOV-onderzoek wordt minder aandacht geschonken aan economische instituties als determinanten van verslaggeving dan in onderzoek naar financiële externe verslaggeving. Hope (2003a) onderzoekt onder andere 'enforcement' van verslaggevingsrichtlijnen, rechtssystemen en cultuur (Hope, 2003b en Hope et al., 2008). Voor de discussie over de rechtssystemen verwijst Hope et al. (2003a) naar La Porta et al. (1997) uit de law & economics literatuur. La Porta (1997) geeft ook een verdere specificering van de rechtssystemen, in het bijzonder van het continentaal recht. Zij benadrukken dat er verschillen bestaan tussen continentaal recht dat op Franse leest is geschoeid en de Noord-Europese en Duitse varianten. Zij stellen dat de verschillen tussen de rechtssystemen binnen de groep van landen met een continentaal rechtssysteem effect kunnen hebben op corporate governance in een land.

3 Methodologie

Het onderzoek in het vakgebied van de MOV kan onderzoeksconventies van de hoofdstroming van de externe verslaggeving volgen. Het kan andere conventies volgen, zoals kritische en ook interpretatieve conventies (Knoops, 2010, p. 249). In dit onderzoek wordt voor een positivistische methodologie gekozen, conform de werkwijze in de hoofdstroming, om conclusies te kunnen trekken die algemeen geldend zouden kunnen zijn. De in de hoofdstroming gebruikelijke werkwijze die is gericht op bruikbaarheid van ondernemingsspecifieke informatie voor investeringsbeslissingen wordt niet toegepast, omdat hier alleen naar externe determinanten wordt gezocht. Die zijn per definitie niet ondernemingsspecifiek. De verbanden tussen MOV en de externe determinanten worden verklaard aan de hand van een systeemtheoretisch kader. Dat kader suggereert dat alles met alles samenhangt. In het geval van ondernemingen betekent het dat deze aan een breed scala van stakeholders verantwoording afleggen, waaronder aandeelhouders, rekening houdend met brede bruikbaarheid van ondernemingsinformatie en rekening houdend met hun legitimiteit in de samenleving.

Dit onderzoek maakt gebruik van hypothesen die worden getoetst aan de hand van statistisch materiaal. Om alge-

meen geldende conclusies te kunnen trekken is voor een bestand van 600 ondernemingen uit 22 landen gekozen, die beschreven worden in de MSCI World Index. De data worden gebruikt om meervoudige lineaire regressiemodellen te bouwen en te toetsen. De verklarende data zijn landendata, op de bedrijfstak per onderneming na.

4 Theoretisch kader en ontwikkeling van hypothesen

Het theoretisch kader bestaat uit stakeholdertheorie, legitimiteitstheorie en instituties uit institutionele theorie. Eerst zullen instituties worden besproken. Daarna volgt een bespreking van stakeholder- en legitimiteitstheorie.

Het bestaan van instituties is gedefinieerd in de institutionele theorie door North (1990). Hij deelt de instituties als volgt in: economisch, sociaal en politiek. Instituties zijn een maatschappelijk fenomeen. Het zijn door mensen gecreëerde patronen in de maatschappij, die ideologisch of ethisch kunnen zijn. Dat geldt vooral voor informele instituties. Instituties liggen niet voor altijd vast. Ze zijn in beweging met name door globalisering.¹ Voor dit onderzoek is het van belang dat deelnemers aan de maatschappij wordt 'gevraagd' zich aan te passen aan de instituties. Ze 'vragen' ondernemingen op informele wijze om aanpassingen. In dit onderzoek wordt er vanuit gegaan, dat ondernemingen hun MOV aanpassen aan de maatschappij en daarmee aan instituties.

De motieven voor gedrag van ondernemingen om aan te passen aan instituties kunnen worden gevonden in andere theorieën. In MOV-onderzoek, en ook zijdelings in financial accountingonderzoek, worden systeemgeoriënteerde theorieën gebruikt (zie Deegan en Unerman, 2011). Deze theorieën beschrijven de relaties tussen de maatschappij als systeem en de onderneming. Stakeholdertheorie en legitimiteitstheorie zijn de twee meest gebruikte systeemtheorieën.

Stakeholdertheorie is uitgewerkt door Freeman (1984). Deze theorie kan instrumenteel worden gebruikt, zoals in dit onderzoek. Volgens deze theorie richt de onderneming de activiteiten op belangen van verschillende stakeholders, zoals dat is beschreven door Mitchell et al. (1997).

Gelieerd aan stakeholdertheorie zijn de concepten van communitarianisme en contractarianisme. Er wordt gesteld dat dit een variant is van stakeholdertheorie op nationaal niveau.

Communitarianisme staat voor een samenleving die is gericht op verantwoordelijkheid en 'eerlijk delen' (Bradley et al., 1999). Contractarianisme staat voor een samenleving waarin individuele vrijheden en belangen voorop staan. In recent onderzoek is communitarianisme ook gekoppeld aan een stakeholdergerichtheid of een sociale gerichtheid van de samenleving (Simnett et al., 2009). Daarmee kunnen mogelijke theoretische verbanden worden veronder-

steld tussen instituties en sociale gerichtheid op nationaal niveau.

Legitimiteitstheorie komt voort uit het sociale contract van Rousseau (2003²) en andere verlichtingsfilosofen. Legitimiteit is een soort informeel contract met de maatschappij.

Legitimiteit van ondernemingen wordt ook wel de 'license-to-operate' genoemd ofwel de maatschappelijke acceptatie van de onderneming. Er wordt gesteld dat ondernemingen zich op drie niveaus met legitimiteit kunnen bezighouden: het creëren van legitimiteit, het behouden van legitimiteit of het terugkrijgen van verloren legitimiteit (Suchman, 1995). Legitimiteitstheorie suggereert dat de maatschappelijke druk die hoort bij de zoektocht naar legitimiteit voor iedereen anders is. Ondernemingen in bepaalde risicovolle bedrijfstakken ervaren een grotere druk dan andere, net als grote ondernemingen een andere druk ervaren dan kleine. Legitimiteitstheorie wordt meestal op organisaties toegepast, zoals Suchman (1995) voorstelt. Newson en Deegan (2002) passen de theorie ook op nationaal niveau toe. Zij suggereren dat er verschillen tussen landen bestaan, als het gaat om de zoektocht naar organisatorische legitimiteit.

Aan de hand van stakeholder- en legitimiteitstheorie kunnen verschillen in gedrag in relatie tot instituties worden verklaard. Die verklaring wordt gezocht door middel van het toetsen van hypothesen. De hypothesen hebben in dit artikel betrekking op het niveau van MOV dat in verband zou staan met economische instituties. De economische instituties die zijn genoemd in voorafgaand onderzoek zijn de hierboven beschreven stijl van corporate governance, ingegeven door verschillen tussen rechtssystemen, en overheidsideologie omtrent marktvrijheid.

De rechtssystemen worden in de voorafgaande literatuur niet gekoppeld aan legitimiteit van ondernemingen, maar wel aan stakeholdergericht gedrag. Continentaal recht staat voor een nationale stakeholdergerichte stijl van corporate governance. Van ondernemingen kan worden verwacht dat ze hun MOV aanpassen aan de hand van het niveau van de stakeholdergerichtheid van de maatschappij. Een hypothese daarover is als volgt op te stellen:

H1: Het rechtssysteem in een land en de daarmee samenhangende corporate governance systemen zijn geassocieerd met het niveau van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

Vrije marktideologie van de overheid heeft mogelijk ook invloed op het niveau van MOV. Stakeholdertheorie suggereert dat de hele maatschappij ook stakeholdergericht kan zijn. Vrije marktideologie van de overheid, die wellicht invloed heeft op de maatschappij, zal naar verwachting zorgen voor een focus op economisch nutsdenken en

–handelen. Het economisch nut zal negatief uitwerken op maatschappelijk nut en daarmee op MOV. Deze redenatie is ook gebruikt in Orij (2012).

Vanuit legitimiteitstheorie wordt een tegenovergesteld verband gesuggereerd door Adams et al. (1998). Zij stellen dat ondernemingen proberen de overheid te beïnvloeden om geen vrijheidsbeperkende maatregelen in te voeren. Ondernemingen doen proactief verslag van hun maatschappelijke prestaties in hun MOV. Men gaat er vanuit dat meer MOV leidt tot minder vrijheidsbeperkende wetgeving, dus een positief verband tussen marktvrijheid en niveau van MOV.

Uit het voorgaande blijkt dat het verband tussen vrije marktideologie en MOV twee richtingen op kan gaan: positief door stakeholdergericht gedrag en negatief door een zoektocht naar legitimiteit. Slechts een algemeen geformuleerde hypothese kan hierdoor worden opgesteld:

H2: Vrije marktideologie van de overheid is geassocieerd met het niveau van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

In het voorgaande is beschreven dat tegenovergestelde verbanden met MOV kunnen worden beredeneerd. Indien er een statistisch significant verband wordt aangetoond, zal de zeggingskracht van één van de verklarende theorieën worden bevestigd of juist niet. Indien een positief verband blijkt te bestaan, dan is stakeholdergerichtheid belangrijker dan de *license to operate* en de legitimiteit. Als het verband negatief blijkt te zijn, dan is legitimiteit belangrijker.

In de literatuur worden als belangrijkste determinanten van MOV in het kader van legitimiteit de grootte van de onderneming en de bedrijfstak gezien. Ondernemingsgrootte is geen variabele, omdat alle onderzochte ondernemingen groot zijn, gemeten naar marktkapitalisatie.

In bepaalde bedrijfstakken wordt de behoefte om aan maatschappelijke druk te voldoen groter geacht dan in andere bedrijfstakken. In navolging van Campbell (2007) en Adams et al. (1998) worden olie, chemie en consumentenproducten als gevoelige bedrijfstakken aangemerkt. Deze variabele wordt als controlevariabele bij alle modellen ingevoegd.

In dit onderzoek wordt verondersteld dat bruikbaarheid van ondernemingsspecifieke informatie voor investeringsbeslissingen wel belangrijk is, maar wordt dit buiten het onderzoek gehouden. In algemene zin gaat dit onderzoek uit van de veronderstelling dat ondernemingen prioriteit geven aan financiële beslissingen boven ethische, maar die veronderstelling zelf valt buiten het bereik van dit onderzoek. Voor de prioriteiten van ondernemingen zie Carroll (1991).

De belangrijkste tekortkoming van dit onderzoek is het statische karakter van het onderzoek, terwijl de variabelen in beweging, ofwel ‘vloeibaar’, zijn. Het onderzoek betreft slechts een momentopname. Er staat overigens niet vast dat de ‘vloeibare’ variabelen ook werkelijk sterk veranderen.

5 Data

De data zijn afkomstig van 600 ondernemingen uit de MSCI World index 2006 en hun MOV-scores in de index van Sustainalytics. Deze laatste organisatie was tot enkele jaren geleden in Nederland actief als Dutch Sustainability Research. De data zijn gelijkwaardig aan KLD-data die in veel onderzoek naar MOV of maatschappelijk verantwoord ondernemen (MVO) worden gebruikt. Orlitzky et al. (2001) geven een overzicht van datagebruik in artikelen en Sharfman (1996) beoordeelt de data.

De 600 ondernemingen zijn in de analyse betrokken, omdat over deze ondernemingen de maximale hoeveelheid data beschikbaar was uit de totale groep van 1969 beschikbare ondernemingen uit de MSCI World Index 2006.

De gebruikte MOV-data omvatten 13 items uit een totaal van 186 MVO items in de database. De scores voor de items zijn bij elkaar opgeteld om tot een integrale MOV-score te komen. De optelling is zonder weging gedaan. Iedere weging is arbitrair, zoals het niet-wegen dat ook is. De items zijn een samenvoeging van kwalitatieve en kwantitatieve elementen, die uitmonden in een rapportcijfer per onderneming.

Data over bedrijfstakken zijn ook geleverd door Sustainalytics. Het betreft hier een dummy door risicovolle bedrijfstakken en daarvoor zijn aangemerkt olie, chemie en consumentenproducten. De indeling naar bedrijfstak is niet onomstreden. Een voorbeeld van de indeling die vragen op kan roepen zijn technologiebedrijven die ook aan consumenten leveren. Die worden als technologiebedrijf gekwalificeerd. Consumentenproducten zijn hier alleen consumer staples, ofwel massaproducten voor eindgebruikers.

De waarden voor de instituties zijn waarden per land voor het jaar 2006. De eerste economische institutie is marktvrijheid zoals gesuggereerd door Adams et al. (1998). Zij toetsen niets en hebben dus ook geen data beschikbaar. Data over marktvrijheid worden wel gegeven door Kaufman et al. (2009). Dat onderzoek wordt aangehaald door Simnett et al. (2009). Kaufman et al. (2009) onderzoeken zogenaamde governance indicators voor de Wereldbank. Kaufman et al. gebruiken data over marktvrijheid van de Heritage Foundation (2010). Dit is een Amerikaanse denktank op het gebied van overheid, markt en vrijheden. De gegevens over rechtssystemen komen uit La Porta et al. (1997). Corporate governance als economische institutie wordt vertegenwoordigd door het rechtssysteem, zoals Van der Laan Smith et al. (2005) en Simnett et al. (2009) suggereren. Hope et al. (2003a) voert ook een detaillering op van de standaardindeling van rechtssystemen: conti-

Tabel 1 Data

	N	Common law of Continentaal recht	Type continentaal recht	MVR	LRB	
					No	Perc.
1 Australië	9	Common law	n.v.t.	79,9	2	22%
2 België	7	Continentaal recht	Frans	71,8	4	57%
3 Canada	15	Common law	n.v.t.	77,4	3	20%
4 Denemarken	7	Continentaal recht	Noord-Europees	75,4	3	43%
5 Duitsland	38	Continentaal recht	Duits	70,8	9	24%
6 Finland	7	Continentaal recht	Noord-Europees	72,9	0	0%
7 Frankrijk	38	Continentaal recht	Frans	61,1	6	16%
8 Griekenland	3	Continentaal recht	Frans	60,1	0	0%
9 Groot-Brittanië	82	Common law	n.v.t.	80,4	18	22%
10 Hong Kong	10	Common law	n.v.t.	88,6	1	10%
11 Ierland	7	Common law	n.v.t.	82,2	1	14%
12 Italië	24	Continentaal recht	Frans	62,0	2	8%
13 Japan	43	Continentaal recht	Duits	73,3	6	14%
14 Nederland	20	Continentaal recht	Frans	75,4	6	30%
15 Noorwegen	6	Continentaal recht	Noord-Europees	67,9	3	50%
16 Oostenrijk	5	Continentaal recht	Duits	71,1	1	20%
17 Portugal	4	Continentaal recht	Frans	62,9	0	0%
18 Singapore	2	Common law	n.v.t.	88,0	0	0%
19 Spanje	17	Continentaal recht	Frans	68,2	3	18%
20 Verenigde Staten	167	Common law	n.v.t.	81,2	39	23%
21 Zweden	18	Continentaal recht	Noord-Europees	70,9	0	0%
22 Zwitserland	71	Continentaal recht	Duits	78,9	14	20%
Totaal	600				121	

Bronnen: Rechtssysteem: La Porta et al. (1997); MVR: Heritage Foundation (2010); LRB: Sustainalytics.

MVR is Marktvrijheid.

LRB is Lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak.

LRB in aantallen en percentage van het aantal bedrijven per land.

N.v.t. is niet van toepassing.

nentaal recht wordt onderverdeeld in Frans, Duits en Noord-Europees. De verschillen tussen de subgroepen van continentale rechtssystemen hebben betrekking op aandeelhouders- en crediteurenbescherming: Frans recht beschermt het minst de financiële belanghebbenden en de twee andere zitten ergens in het midden, volgens La Porta et al. (1997).

Tabel 1 bevat landendata en geeft een overzicht van de rechtssystemen, de marktvrijheid uitgedrukt in een schaal van 1 tot 100, en de absolute en relatieve aantallen bedrijven in een gevoelige bedrijfstak. In tabel 2 worden de data beschreven in algemene statistische kenmerken: minimum, gemiddelde, mediaan, maximum en standaardde-

viatie. Alle variabelen in tabel 2 zijn continue variabelen tussen 0 en 100, behalve COM. COM is een dummy die de waardes 0 of 1 kan aannemen. Ook het lidmaatschap van een gevoelige bedrijfstak is een dummy, gescoord per onderneming. Opvallend kan worden genoemd dat er een groot verschil is tussen de landen en de percentages ondernemingen in gevoelige bedrijfstakken in de populatie. België spant de kroon met 57%. Zweden, Finland en Griekenland hebben geen ondernemingen in de populatie die werkzaam zijn in gevoelige bedrijfstakken.

Uit tabel 2 kan worden opgemaakt dat de continue data MOV en marktvrijheid ongeveer normaal verdeeld zijn; mediaan en gemiddelde zitten vlak bij elkaar. De dummy

Tabel 2 Beschrijvende statistiek

	N	Minimum	Gemiddelde	Mediaan	Maximum	SD
MOV	600	0,0000	58,9987	57,6900	100,000	21,8220
COM	600	0,0000	0,4867	0,0000	1,0000	0,5000
MVR	600	60,1000	76,0063	78,9000	88,6000	6,7329
LRB	600	0,0000	0,2017	0,0000	1,0000	0,4020

Bronnen: MOV: Sustainalytics; COM, FRA, DUI en NOO: La Porta et al. (1997); MVR: Heritage Foundation (2010); LRB: Sustainalytics.

MOV is Maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

COM is een dummy voor rechtssysteem Common Law, dat staat tegenover continentaal recht.

MVR is Marktvrijheid.

LRB is Lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak (gesorteerd onder economische instituties).

SD is standaarddeviatie.

Tabel 3 Correlaties

	MOV	MVR	LRB	COM	FRA	DUI	NOO
MOV	1	-0,177**	0,258**	-0,014	0,214**	-0,209**	0,085*
MVR		1	0,060	0,720**	-0,746**	-0,075	-0,169**
LRB			1	0,046	-0,019	-0,016	-0,028
COM				1	-0,466**	-0,576**	-0,252**
FRA					1	-0,287**	-0,125**
DUI						1	-0,155**
NOO							1

Bronnen: MOV: Sustainalytics; COM, FRA, DUI en NOO: La Porta et al. (1997); MVR: Heritage Foundation (2010); LRB: Sustainalytics.

MOV is Maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

MVR is Marktvrijheid.

LRB is Lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak.

COM is Common law.

* betekent dat $p < 0.05$.

** betekent dat $p < 0.10$.

FRA is Frans continentaal recht.

DUI is Duits continentaal recht.

NOO is Noord-Europees continentaal recht.

voor het rechtssysteem (common law = 1) laat zien dat bijna 49% van de ondernemingen in de populatie uit landen komt met een common law-rechtssysteem.

6 Resultaten en toetsing van hypotheses

In deze sectie worden resultaten getoond: correlaties, t-toetsen en resultaten van regressiemodellen. In tabel 3 staan de Pearson correlaties tussen de variabelen MOV, marktvrijheid, lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak, rechtssysteem, Frans, Duits en Noord-Europees continentaal recht.

In tabel 3 wordt vermeld dat MOV significant negatief correleert met de verklarende variabele marktvrijheid en

significant en positief met risicovolle bedrijfstak. Opvallend is dat MOV niet significant correleert met de dummy voor rechtssysteem. Er bestaan wel bivariate correlaties tussen MOV en de specifieke continentale rechtssystemen. Tabel 3 laat zien dat marktvrijheid en rechtssysteem voor 0,720 significant met elkaar correleren.

Het gebrek aan een significante correlatie tussen MOV en rechtssysteem lukt een verdere analyse uit. MOV correleert significant met alle drie deelgroepen van het continentale rechtssysteem.

Met t-toetsen in tabel 4 wordt getoond dat er verschillen bestaan tussen de niveaus van MOV tussen de ondernemingen uit de landen met de verschillende continentale rechtssystemen.

Tabel 4 T-toetsen MOV en rechtssysteem

Toets	v.g.	T-waarde	Significantie (2-tailed)	MOV gemiddelde eerste variabele	MOV gemiddelde tweede variabele
FRA-DUI	264	5,869	0,000	68,2992	51,3523
FRA-NOO	88,238	0,238	0,812	68,2992	67,3993
DUI-NOO	83,68	-4,715	0,000	51,3523	67,3993

Bronnen: MOV: Sustainalytics; COM, FRA, DUI en NOO: La Porta et al. (1997).

Tweezijdige t-toets.

MOV is Maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

COM is dummy rechtssysteem, common law.

FRA is Frans continentaal recht.

DUI is Duits continentaal recht.

NOO is Noord-Europees continentaal recht.

Populatiegrootte is 600.

Significantie die wordt getoond als 0.000 is niet exact 0, maar een getal kleiner dan 0,0001.

V.g. is vrijheidsgraden.

Uit tabel 4 valt te lezen dat er grote verschillen bestaan tussen het MOV-niveau van de ondernemingen uit de landen met de verschillende types continentaal recht. Frans continentaal recht scoort veel hoger dan Duits. Frans en Noord-Europees verschillen niet significant. Duits en Noord-Europees verschillen wel sterk en significant. Het Duitse continentaal recht scoort duidelijk lager dan de twee andere types. Hoewel op basis van de belangrijkste analyse niet bevestigd kan worden dat het rechtssysteem enige invloed zou hebben op het MOV-niveau kan niet worden uitgesloten dat bij een verdere detaillering het rechtssysteem wel een bijdrage kan leveren. Een verklaring hiervoor is lastig te geven, omdat de verschillen niet direct terug te voeren zijn op verschillen tussen rechtssystemen. Of het zou betrekking kunnen hebben op de verschillen tussen de culturen, zoals onderzocht in Orii (2010).

Hierna worden regressiemodellen voorgesteld die hypothesen toetsen met de hierboven genoemde variabelen. De centrale variabele uit hypothese 1 is het rechtssysteem, voorgesteld door de common law dummy. Daarbij wordt de controlevariabele voor de bedrijfstak gevoegd. De centrale variabele uit hypothese 2 is de vrije marktideologie, voorgesteld door de marktvrijheidsscore. Daarbij wordt de controlevariabele voor de bedrijfstak gebruikt. Het regressiemodel dat hypothesen 1 en 2 gelijktijdig toetst is het volgende:

$$MOV = \beta_0 + \beta_1 MVR + \beta_2 COM + \beta_3 LRB + e \text{ (model 1)}$$

En als tweede een model waarbij het continentale rechtssysteem wordt uitgesplitst. Dit is ook een overallmodel, dat ingezet kan worden om beide hypothesen te toetsen:

$$MOV = \beta_0 + \beta_1 MVR + \beta_2 FRA + \beta_3 DUI + \beta_4 NOO + \beta_5 LRB + e \text{ (model 2)}$$

Tabel 5 Regressiemodellen die MOV verklaren

Variabelen	Modellen	
	Model 1 MOV verklaard door marktvrijheid, rechtssysteem en bedrijfstak	Model 2 MOV verklaard door marktvrijheid, rechtssysteem in detail en bedrijfstak
MVR	-1,161*** (-5,841)	-0,579** (-2,024)
COM	9,834*** (3,667)	
FRA		1,782 (0,347)
DUI		-10,09*** (-3,691)
NOO		3,148 (0,787)
LRB	14,660*** (7,571)	14,509*** (7,647)
Constante	139,5*** (9,934)	102,2*** (4,417)
Aantal waarnemingen	600	600
Adjusted R-squared	0,123	0,146
F.	28,975***	21,421***

Bronnen: MOV: Sustainalytics; COM, FRA, DUI en NOO: La Porta et al. (1997); MVR: Heritage Foundation (2010); LRB: Sustainalytics.

Eerste regel is coëfficiënt.

Tweede regel is robuuste t-waarde.

MOV is Maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.

MVR is Marktvrijheid.

LRB is Lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak.

COM is Common law.

FRA is Frans continentaal recht.

DUI is Duits continentaal recht.

NOO is Noord-Europees continentaal recht.

F. is F statistiek van de ANOVA.

*** p < 0.01, ** p < 0.05, * p < 0.1.

In tabel 5 staan de resultaten van de bovenstaande regressiemodellen.

Tabel 6 Tekens van variabelen

Variabelen	Te verwachten teken	Empirisch vastgesteld teken
MVR	- of +	-
COM	-	+
LRB	+	+

MVR is Marktvrijheid.

COM is Common law.

LRB is Lidmaatschap van een risicovolle bedrijfstak.

Voordat een volledige analyse wordt gegeven, zal eerst een eenvoudige tabel van de verwachte richtingen van de variabelen worden opgesteld. Marktvrijheid is verondersteld een negatieve bijdrage te leveren aan een verklaringsmodel voor MOV volgens stakeholdertheorie en een positieve bijdrage volgens legitimiteitstheorie. De bedrijfstak is verondersteld een positieve bijdrage te leveren, want de gevoelige bedrijfstakken zijn gescoord met deze dummy. Het rechtssysteem is verondersteld een negatieve bijdrage te leveren, want common law staat voor het tegenovergestelde van een stakeholdergericht corporate governance-systeem. De uitgesplitste continentale rechtssystemen worden geacht in belangrijke mate positief bij te dragen aan het model, hoewel daarover geen generieke uitspraak niet te geven is.

Alle modellen zijn als geheel significant, zoals blijkt uit de significantie van de F. Per model is de analyse als volgt. Model 1 bevat de common law dummy, die een significante bijdrage levert aan het model, maar met het verkeerde teken. In de enkelvoudige correlatietabel werd al vastgesteld dat het rechtssysteem niet significant correleert met MOV. De meervoudige analyse met het rechtssysteem bevestigt het vermoeden van de irrelevantie van dit rechtssysteem voor MOV. Marktvrijheid voldoet wel aan de verwachtingen. In model 2 worden beide hypothesen nog eens gezamenlijk getoetst, maar dan met een uitsplitsing van het continentale rechtssysteem.

Hypothese 1 kan niet volmondig worden bevestigd op basis van het voorgaande. Het rechtssysteem draagt niet bij aan een verklaring van het niveau van MOV, zoals zou kunnen worden verwacht. Verschillende onderzoeken geven aan dat het rechtssysteem wel een bijdrage zou kunnen leveren aan het opgestelde model. Een mogelijke verklaring zou het gedifferentieerde karakter van de groep landen met een continentaal rechtssysteem zijn. Het regressiemodel met de uitgesplitste continentale rechtssystemen laat geen eenduidige resultaten zien. Het Duitse continentale rechtssysteem draagt negatief bij aan het model, zoals uit de enkelvoudige analyse te verwachten viel.

Bij de analyse van hypothese 2 blijkt dat de voorspelling op basis van stakeholdertheorie sterkere verklaringskracht

heeft dan die op basis van legitimiteitstheorie. Marktvrijheid draagt negatief bij aan het voorspellingsmodel voor MOV-niveau. Ondernemingen blijken door die marktvrijheid minder MOV te publiceren op basis van een grotere gerichtheid op shareholders dan op stakeholders. Hypothese 2 kan worden bevestigd.

7 Conclusies

In dit onderzoek is vastgesteld dat er een verband bestaat tussen maatschappelijke ondernemings verslaggeving en de economisch-institutionele omgeving van ondernemingen, ofwel de economische institutionalisering. Internationale verschillen tussen landen op het terrein van economisch instituties blijken verklaringskracht te hebben. In detail: marktvrijheid wordt door ondernemingen misbruikt om lagere MOV-waarden te scoren. Dit is verklaard met de veronderstelling dat marktvrijheid zorgt voor een verslechtering van de stakeholdergerichtheid in een land. Stakeholdergerichtheid is gekoppeld aan een hoger niveau van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving. Anders dan verondersteld is het rechtssysteem en het daarmee samenhangende corporate governance-systeem niet direct gekoppeld aan het niveau van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving. Een uitsplitsing van het continentale recht laat wel verbanden zien, maar die zijn lastig te verklaren.

MOV lijkt voor en deel te zijn geïnstitutionaliseerd.

Hoewel dit onderzoek geen praktijkcomponent bevat kunnen uitspraken worden gedaan die betekenisvol kunnen zijn voor de praktijk. Ondernemingen blijken rekening met de economisch-institutionele omgeving. Of dit een bewuste keuze is van opstellers van MOV is niet helder. Voor multinationale ondernemingen lijkt het nuttig te zijn om bewuste keuzes te maken bij het opstellen van MOV, die recht doen aan de institutionele omgeving van het land waarin men werkt.

Voor regelgevende instanties kan de impliciete conclusie worden getrokken dat regelgeving werkt, want vrijheid die niet-regulering oplevert haalt de prikkel weg om aan MOV te doen. Initiatieven als de wereldwijde Global Reporting Initiative en lokale corporate governance codes, zoals recentelijk King III in Zuid-Afrika, zetten de vrijblijvendheid van MOV onder druk en zullen voor betere MOV kunnen zorgen. ■

Dr. René P. Orij doceert bedrijfswetenschappelijke vakken aan de Universiteit Leiden en heeft op 14 maart 2012 zijn proefschrift verdedigd over maatschappelijke determinanten van maatschappelijke ondernemingsverslaggeving.
Mw. drs. Saskia M.M. de Bruijn MA doceert bedrijfswetenschappelijke vakken aan de Universiteit Leiden.
De auteurs danken Sustainalytics voor het ter beschikking stellen van data.

Noten

- Zie Bauman (2012): Instituties worden vloeibaar. Zie ook Stiglitz (2007) over effecten van globalisering op ondernemingsgedrag.
- Oorspronkelijke uitgave 1762.

Literatuur

- Adams, C.A., W.Y. Hill en C.B. Roberts (1998), Corporate social reporting practices in western Europe: Legitimizing Corporate Behaviour?, *The British Accounting Review*, vol. 30, no. 1, pp. 1-21.
- Bauman, Z. (2012), *Vloeibare Tijden; Leven in een Eeuw van Onzekerheid*, Zoetermeer: Klement, 2e druk.
- Campbell, J.L. (2007), Why would corporations behave in socially responsible ways? An Institutional Theory of Corporate Social Responsibility, *Academy of Management Review*, vol. 32, no. 3, pp. 946-967.
- Bradley, M., C.A. Schipani, A.K. Sundaram en J.P. Walsh (1999), The purposes and accountability of the corporation in contemporary society: corporate governance at a crossroads, *Law and Contemporary Problems*, vol. 62, no. 3, pp. 9-86.
- Carroll, A.B. (1991), The pyramid of corporate social responsibility: toward the moral management of organizational stakeholders, *Business Horizons*, vol. 34, no. 4, pp. 39-48.
- Deegan, C. en J. Unerman (2006), *Financial Accounting Theory*, Maidenhead: McGraw-Hill Education, European edition.
- Freeman, R.E. (1984), *Strategic management: a stakeholder approach*, Boston: Pitman.
- Gray, R., D. Owen en K. Maunders (1988), Corporate social reporting: merging trends in accountability and the social contract, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, vol. 1, no. 1, pp. 6-20.
- Hope, O.-K. (2003a), Disclosure practices, enforcement of accounting standards, and analysts' forecast accuracy: an international study, *Journal of Accounting Research*, vol. 41, no. 2, pp. 235-272.
- Hope, O.-K. (2003b), Firm-level disclosures and the relative roles of culture and legal origin, *Journal of International Financial Management and Accounting*, vol. 14, no. 3, pp. 218-248.
- Kaufmann, D., A. Kraay en M. Mastruzzi (2009), *Governance matters, viii: aggregate and individual governance indicators 1996-2008*, Washington: The World Bank.
- Knoop, C. (2010), *Verslaggevingstheorieën: een wetenschapsfilosofische analyse*, Rotterdam: Erasmus Universiteit Rotterdam, dissertatie.
- La Porta, R., F. Lopez-de-Salines, A. Schleifer en R.W. Vishny (1997), Legal determinants of external finance, *Journal of Finance*, vol. 52, no. 3, pp. 1131-1150.
- McColm, R.B., J. Finn en D. Bricker (1993), *Freedom in the world: the annual survey of political rights & civil liberties 1992-1993*, Washington: Freedom House.
- Mitchell, R.K., B.R. Agle en D.J. Wood (1997), Toward a theory of stakeholder identification and salience: defining the principle of who and what really counts, *Academy of Management Review*, vol. 22, no. 4, pp. 853-886.
- Newson, M. en C. Deegan (2002), Global expectations and their association with corporate social disclosure practises in Australia, Singapore and south Korea, *The International Journal of Accounting*, vol. 37, no. 2, pp. 83-213.
- North, D.C. (1990), *Institutions, institutional change and economic development*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Orij, R.P. (2010), Corporate Social disclosures in the context of culture and stakeholder theory, *Accounting, Auditing and Accountability Journal*, vol. 23, no. 7, pp. 868-889.
- Orij, R.P. (2012), *Societal determinants of corporate social disclosures*, Leiden: Leiden University Press, dissertatie.
- Orlitzky, M. en J.D. Benjamin (2001), Corporate social performance and firm risk: a meta-analytic review, *Business & Society*, vol. 40, no. 4, pp. 369-396.
- Roberts, R.W. (1992), Determinants of corporate social disclosure: an application of stakeholder theory, *Accounting, Organizations and Society*, vol. 17, no. 6, pp. 595-612.
- Rousseau, J.J. (2003), *On the social contract*, Mineola: Dover Publications, Dover Thrift Editions, oorspronkelijke uitgave 1762.
- Simnett, R., A. Vanstraelen en W.F. Chua (2009), Assurance on sustainability reports: an international comparison, *The Accounting Review*, vol. 84, no. 3, pp. 937-967.
- Stiglitz, J.E. (2007), *Making globalization work*, New York: Norton, Norton paperback edition.
- Suchman, M.C. (1995), Managing legitimacy: strategic and institutional approaches, *Academy of Management Journal*, vol. 20, no. 3, pp. 571-610.
- Ullmann, A.A. (1985), Data in search of a theory: a critical examination of the relationships among social disclosure, and economic performance of U.S. firms, *Academy of Management Review*, vol. 10, no. 3, pp. 540-557.
- Van der Laan Smith, J., A. Adikhari en R.H. Tondkar (2005), Exploring differences in social disclosures internationally: a stakeholder perspective, *Journal of Accounting and Public Policy*, vol. 24, no. 2, pp. 123-151.